

SZAKONYI KÁROLY

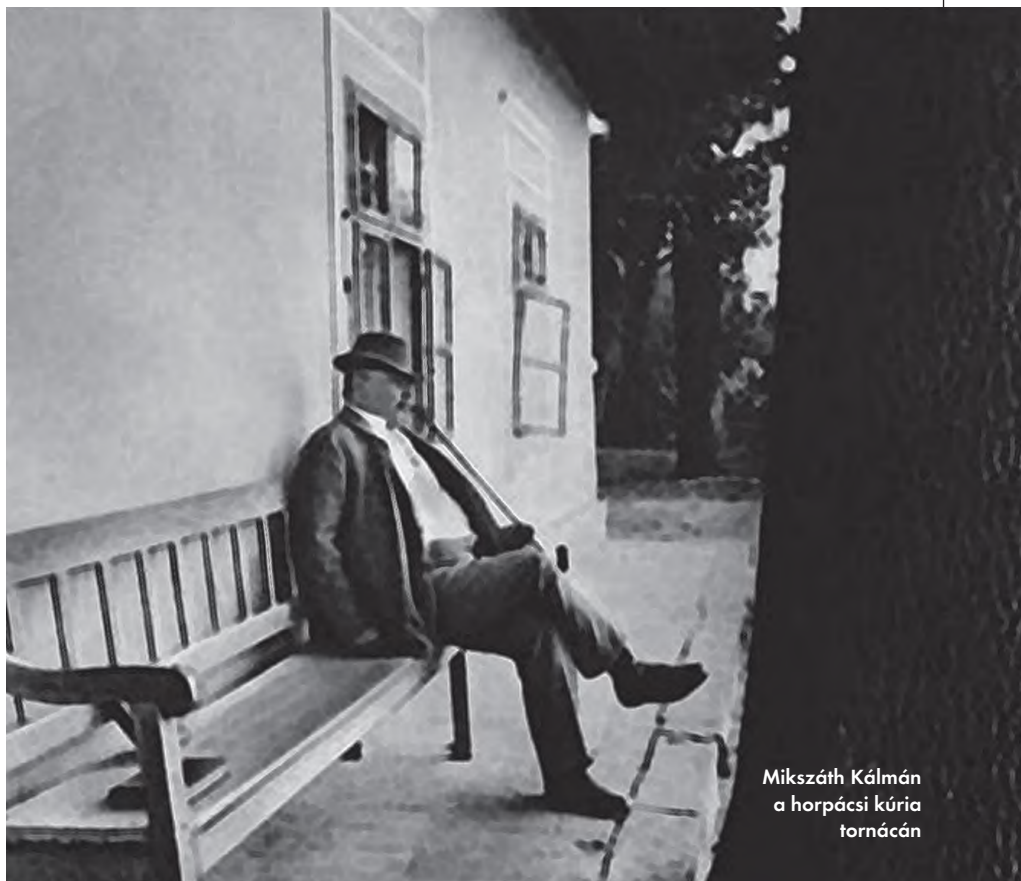
Mikszáth az ámbituson

Nézegetek egy régi fényképet, nézegetem már jó ideje, mert olyan nagy nyugalom árad róla, hogy fogva tart.

Nyár lehet, talán augusztus, a fények és az árnyékok játéka délutánt mutat, s így talán már nem perzsel a hőség, mint minket ezen a megkergült nyáron, méhek dongását is vélem hallani a nagy csendben. Béke. Jó a békesség, legalább egy képen. Hosszúszárú pipáját szíva, köpcös, bajszos férfi ül keresztbe vetett lábbal a hús ámbitus egyenes támlájú, karfás padján, könnyű vászonruhában, de mellényben, szemére lökött kalapban, s néz valahová a lombok vagy a kúria kapuja felé, pöfökelve. Horpács ez, és a tizenkilencedik század fordulója, s a nagy nyugalomú ember Mikszáth Kálmán.

Kezembe került most valahonnan ez a kép, és megörültem neki, jólesik néznom, jó látni ezt az író, aki oly nagy bölcsességgel, mert íróniával, humorral tudta szemlélni és ábrázolni korát, hogy annak minden hibájával, ostobaságával együtt megtalálhatjuk benne a szeretnivalót is. Vajon ahogy ott ül a háza tornácán, mire gondol a pipafüst mögül? Látja az alakjait, a tót atyafiakat, a dzsentriket, a háborodott urakat, a politikai csalókat, a Ház zajos üléseit? Vagy arra gondol, tót, magyar, zsidó mennyire megfértek békességben ott Besztercebánya környékén, jelesül Glogován, ahol Müncz Jónás képében Szent Péter az eső elől ernyőt borított óvón a vesszőfonatú kosárban kített gyermekre? S mulat magában azon, hogyan lehet legendákat fabrikálni, hiedelmeket elhinteni a mindent készpénznek vevő embereknek, vagy hogyan lehet álszenteskedve különös házassággal megrontani a szerelmet? A díszkiadásra gondol talán, amit a háza ajándékozott kedvenc írójának? S netán arra is, mert miért ne maradt volna meg benne a szerénység, hogy milyen kár volt ide-oda hánykolódni az írás meg a politika között, hol a képviselőségbe, hol az irodalmi mesterségbe billenve? *Ebből az ide-oda való hánykódásból ered aztán, hogy nem lett belőlem jó politikus, se olyan jó író, aminő talán lehettem volna, ha csak egyhez tartom magam.*

De mintha látnám arcán a derűt is felfényleni mindjárt, ahogy ezeket gondolja. Mert mondta ő ezt másképpen is: *Valamely író azonban mégis lettem, s ha az élet őszén megcsinálom a*

Mikszáth Kálmán
a horpácsi kúria
tornácán

mérleget, elmondhatom, hogy ami öröm ért, az mind az irodalomból való, és ami bosszúságot nyeltem, azt mind a politika kölykezte.

Szeretem ezt a pipázó, kerek arcú, bajszos, pocakos férfit, inggallérjánál kitéremkedő, felnyírt tarkójával, vidéki nyugalomával. Ezt a palócföldi, nagykedvű mesélőt, ezt a csipős humorú, az élet dolgait higgadtan szemlélő író. Alighanem jól képzelem, hogy sikerei ellenére sem volt önimádó. Mert nagy veszélye az a művészembernek. Milyen egyszerűen mondja: *Az ember ott ül a maga birodalmában az íróasztalánál, és azt hiszi, nagy dolgot végez, amikor egy-egy poémát nyélbe üt. Aki ezt nem hiszi, az ne is fogjon hozzá, mert az lehet okos ember, de nem lehet jó író. Aki ellenben elhiszi, az lehet jó író, csak nem lehet okos ember...* Amikor nagy pompával megrendezték 1910-ben negyvenéves írói pályafutásának ünnepét, meghatódott, de megjegyezte, hogy ő bizony nem dolgozott, csak mulatott negyven évig. Amit megírt, azért nem jár köszönet. *Én csak a hazámat szerettem* – mondta. És azért, mert

valaki az anyját szereti, még soha nem dicsérték meg senkit.

Nézem, s mintha mozdulna, talán a pipája szuszakol, megtömködi hüvelykjével, s gyufát lobbant. S akár ha mondaná – persze, kritizálhattam, ironizálhattam, írhattam szatírákat, kibeszélhettem a tisztelt Ház titkait, mesélhettem tanulságos históriákat, megrajzolhattam a magyar világ megannyi dicső és dicstelen karakterét, írhattam vagy száz könyvet, nem sok fogamat látom. Elbűvöltelek benneteket, elszórakoztatam az olvasóimat, bár fennen hangoztatjátok, hogy milyen igazam volt minden megfigyelésemben, nemigen tanultatok a történeteimből. Mert ha nem akartam is tanítómaster lenni, de azért van az íróban hajlandóság arra, hogy reménykedjen, hátha változik általa is a világ. Hát, bizony, regényeim, elbeszéléseim, cikkeim és karcolataim, úgy látom, nem csak az én volt koromról szólnak... És még jobban szemére löki a kalapját, hogy karimájával elfedje baráti, de rosszálló pillantását, s csak a méhek döngicselését hallja a horpácsi délutánban. ☛

NAGY LÁSZLÓ

BALLADA

Unom a rabkenyeret,
urat és agarat,
leveles ágnak
lehajtom nyakamat.
Szarvasok birodalma
suhogó palotám,
fülemile tojása
itató kupicám!
Puskások sebesítnek,
harmadnap fölkelek,
húsvéti harangjaim:
asszonyok, zengjetek!
Asszonyok, sirassatok,
járjatok szótlantul,
szerencse a szívemen
kipirkad, elborul.
Deres fűvön paripázok,
ázok, fázok,
istennel se parolázok,
cimbórákkal cimborálok,
jaj nekem, jaj,
csillagos a kocsmablak,
nagy a csönd odakint,
kilenc pisztoly betekint,
jaj nekem, jaj,
szeretóm a tüzes páva
rikoltoz értem,
kocsmaföldről fehér tálba
fölszedi a vérem.

BARTÓK

Ünnep nem elég, hogy megtartsa őt,
az irgalmatlan tiszta szeretőt –
Úgy szeresd: magadat el ne vétsd.

Nevében ha lucsog a dínom-dánom:
már világgá ment egy fűszálon,
s vért izzad az óceán partjain.

Ítélező, ki nem alszik, s nem altat,
kimeríthetetlen kényes alkat,
igézi a Tündért, a jövőt.

Érte tücsökhangból niagarát
sűrít, a napraforgó spiráljain
a napkoronáig felküzdi magát.

Ó, hány remek mén dühe benne!
Diadala mégis a fegyelme,
nem csitul mégse, virrasztani hív.

Lüktet éjszakámban tündöklete –
Aranyalmánk dérvért Árgilusa, te,
mikor nyugatsz meg végleg a szívemben!

VÁLASZ FELESÉGÉNEK

Áldott, ki ír nekünk – írtál egy kockás írkalapot.
Bár viselnék most pörge magyar avagy ír kalapot:
lekapnám, sőt bekapnám azt, örömem olyan bőhöm,
étvágyam is, ha tehetem, vagyok én hős Töhötöm,
Fölszedtél harminc dekát, ha percenkint értendő, kedves,
akkor már elég nehéz vagy, böjtölj, hogy ne növekedhess.
De ha nem így van, gyűrd az ipart, vagyis a tölteteket,
ne sajnálj magadtól, szívem, borokat, sörbeteket.
Megedd a husikát mindig, öleld már, ne lökd el az ételt,
nagy lelked házát: kis kalyibádat bevakold s jól kibéleld,
szorgalmas így légy Te végre. Rámondhassák hogy: falánk,
szerintem szebb mint a rózsa a jó marha-perkelt s a fánk.
Mevagyunk mi férfiasan, szobádban állunk s ülünk
gyöngyeid közt néha némán, egyébként főzünk, sütünk.
Fiad a palacsintával művel már oly figurát,
hogy hármat fordul, vagy placcs: a plafonról fityeg le ránk.
Jó nekünk a fazék s köcsög, eszünk, mint a lovak, állva,
színméz a szájam, Bundinak káposzta-szál a szakállá.
Csókoltatjuk a jó levegőt meg az ottani csillagokat,
délben is, este is, távoli csillagom, sétálj sokat,
lesd meg a fülesek: a nyulat, a baglyot, a kis denikét,
dalosaid is, hogy ne feledd, mit kell dalolni s miként.
De a verset hagyjuk, fő az egészség, törvény ez, örök,
óhajtjuk: gyere haza úgy, ahogy egy dinnye görög.

A VAK REMÉNY

Sarki hideget, sivatagi hőt
a vak remény szívemen össze-vet,
háborgóbban imádni nem lehet
halállal kacér hazát, szeretőt.

PÁRBAJ

Dunában szél, szememben vér
rázza a csillagot,
árnyékodon állva: itt vagyok.
Én nem hátrálhatok.
Hívhatnak hőkölt fejek,
féreg-koszorús elevenek,
gyalázatban is boldogok,
én inkább kardot csókolok,
rajta, csak rajta,
szűz hangon ordítok magamra
árnyékodon állva: Babylon

te sem vagy más:
két lábon forgó örült hófúvás
nagy éjszakámban ítéletfehér
asszony, halál hadüzenete.

Ó, gyullasztó hideg,
végzet, világos képletű,
jég-tükrös, gyutacs-gyöngysoros
orkán, de kislány-énekű,
de nagy parázna, bömbölni-való
tavaszra tél, a tüzemre mohó
tündöklő ártalom,
légy már a Dunán hab-tutaj,
omlásodért fohászodom.

Árnyékomon állva itt vagyok,
elfehéredve el is hullhatok,
de kisarjadva
feljövök fényesen,
leszek örökre fiatalka,

szűz hangon ordítok magamra:
rajta, csak rajta!

A JÖVŐ VACOGÁSA

Jaj, most szakadt ki százezer ablak,
függönyét mind a köre kihányja.
Ételem, italom, árván hagylak,
itt a fekete vénák világa!

Nem bírja magát bekötni bábba,
vacog a jövőndő, járhat sz bárhol,
pofára-hullt műzsák napos háta
beborúlt, nap helyett bárd világol!

(1956)

Nagy László rajzai

VERS EGY PICI GUMINADRÁGRA

Élünk s nem élünk
folytatódjunk
ragyogóan
ti
babák babák babák
tisztábban mint a taták
lovagoljatok tovább
a hugyos
bugyogóban

(Úgy próbáltam összeállítani a fenti verseket, hogy a hangulatukból ki-rajzolódjon valamiféle összefüggő gondolat: a népköltészet és Bartók ihletettjétől a szerelmes férfin és az apán át a nemzet költőjéig, az ötven-hatos gyászban tiltakozóig és a jövő gyermekeéért sóhajtóig. *Alföldy Jenő*)

JÚLIUS NAGY LÁNG

Július nagy láng, világ aranya –
születésemkor mennykő és ragya,
érzi anyám: lüktet a pólya,
s két villám közt mint mézes-bubát
illeszt engem mesebeli lóra –
Megszenvedve már annyi csudát:
jutok-e a Tündér udvarába?
Júliusból csak a zuzmarába.

(1967–73)

Nagy László inkarnációja

Megemlékezés halálának negyvenedik évében

Mínél inkább mondogatják, cirka-mazzák az erre hajlamosak, hogy Nagy László ideje lejárt azzal a kultúrával együtt, amelyet *népinek* neveztek (noha mérhetetlenül több volt ő a lírában, mint népi), annál jobban érzem életművének időszűrségét, szükségét, s fájdalmas hiányát. Nem lehetünk meg a szépség, az életszerelem (Bergson szavával az *életlendület*), az emberi lényt is magában foglaló természet imádata nélkül. Nem nélkülözhetjük a rátság, az oktan gyűlölködés, a mesterkélttség elleni immunanyagot, jobbik felünk ellenálló képességét, értékörző hajlamát. Az ígézetet, a költői szó mágikus varázserejét. Az értelmes élet józanságát, amelyet a szenvedély formál meg a szív, az agy, az erkölcs és a nemiség jól fűtött kohóiban.

Szeretném, ha e modern klasszikusunknak nem *csak* a mégoly nagyszerű stílustörténeti érdemeit ismételnénk. Ha nem *csak* világot átfogó látomásairól, metaforáiról, régi és új értékeket, irányzatokat, népköltészeti és modern, hazai és nemzetközi jelleget szintetizáló vívmányairól szólnánk. Szeretném, ha nem *csak* a 20. század második felében lezajlott társadalmi tévutak és kulturális lezülések gyógyító énekesének ismernék el. Ha nem *csak* a népi és a nemzeti jelleg és a tárgyi pontosságában is ékes magyar vers művészetét látnánk benne. Mindezeket becsben tartva azt is szeretném, ha jobban érzékelnék benne az *emberiségköltőt*: azt a géniuszt, aki nemcsak nemzedékét és közvetlen folytatóit, hanem „a holnap kölkei”-t is megszólítja, s az erkölcsi és esztétikai tisztaságot megőrizve, mindenkor időszzerű példakép marad; költőideál a legnagyobbak között is, a személyesség és az egyetemesség egységének újbóli megvalósítója.

Csoóri Sándor írta róla a hetvenes években: „Alig van, sőt talán nincs is költőnk, akivel ma Magyarországon annyian együtt volnánk, mint vele. Akiről a közmegegyezés – a diáklányoktól a tudós akadémikusokig – olyan egységes és megbízható képet alakítottak volna ki, mint róla”. Így volt. De vajon ma is elmondhatjuk ezt? Átvihetnénk-e a mai helyzetre a költőről alkotott véleményében oly illetékes Csoóri Sándor szavait? Megtehetnénk Nagy László túlélő kortársaiként vagy a költészetére rácsodálkozó újabb nemzedékek fogékony tagjaként. De a nyolevanes évek közepe óta nem csak elismerésekben volt része életművének. Tudományos fórumokon, sőt Nagy László emlékezetére rendezett ünnepi összejöveteleken is felhangzottak a sokáig rajongó közvélemény ellentététélét szélsőségesen bizonygató bírálatok. Főként a költő markáns lírai énjét, verseinek hangsúlyozott alanyiságát és a paraszti életből táplálkozó tárgyi világát értékbecsmérlő kifogások. A magyar irodalmi ha-

gyományhoz való viszonyának korszerűségét is megkérdőjelezték. S a mágikus költészet varázsát is, amelyet ő így deklarált: „szavaimban hatalom van” (riport 1965-ből). Nem az emberidomárok, hanem a költői varázslás hatalmára gondolt, mondván: „enyém itt minden hatalom!” (*Himnusz minden időben*). Ezt így támasztotta alá: „hiszem, van erőm varázsláshoz” (*Rege a tűzről és a jácinról*, 1956).

A Nap Kiadónál nemrég megjelent, Nagy Lászlóról szóló íráskönyv gyűjteménye* arról tanúskodik, hogy a rendszerváltás utáni nemzedékek nem vették be azt a sok maszlagot, amelyet a nyolcvanas évek közepe óta dobott eléjük a költőről szóló „szakirodalom”. Az újabb irodalmárok – Ekler Andrea, Falusi Márton, Erős Kinga, N. Pál József, Papp Endre, Pécsi Györgyi, Szentmártoni János vagy az emlékkönyv összeállítója, Jánosi Zoltán, a költő kortársainak mondható öregebbekkel együtt, közvetlen vagy közvetett viszonytálaszaiban újrafogalmazódott a Csoóri, Kiss Ferenc, Buda Ferenc és mások által exponált vélemény: Nagy László neve összeforrt a 20. század nemzetközi értelemben is érvényes modern irányzatával, a *bartókisággal*, a magyar és más népi kultúrák modernségbe integrált értékeivel. Anélkül, hogy a „nyitott kultúra” újabban hangoztatott elvének megfelelni akarván, mellőzve maradnának a nemzeti szempontok. A költő lírájának mai hívei ma már nem szégyellik kimondani, hogy Nagy László világgöltő, emberiségköltő. Ez pedig nem jelent kevesebbet, mint az esztétikában alkalmazott, főként antropológiai értelemben felfogott *globális* megközelítést. Az emberi lényeg megőrzését. Jelenti azt is, hogy Nagy László a világ irodalmának – s nem a kizárólagosan felfogott Európa-centrikus „világirodalomnak” – egy alapvető, rengeteg erőtartalmot rejtető tényezőjét, a népi és a törzsi kultúrából eredő költészetet ötvözte az új, modern lírai hangzatokkal, úgy, ahogy azt a pályatárs, Tornai József már a hetvenes években bemutatta *Boldog látomások* című fordításkönyvében, s tanulmányában. Nagy László újabb elemzői, Jánosi Zoltánnal az élen, nem-európai világnagyságokkal állították párhuzamba a költőt,

olyanokkal, akiknek jelentőségét nem vonja kétségbe komolyan vehető irodalmár. García Lorccával, az azték hagyományokból építkező, a *Napköve* remekét író Octavio Pazzal, az episzian építkező García Márquezzel például: a spanyol és latin-amerikai világ archaikumból merítő, egyszersmind megújuló értékeket teremtő irodalmával. De angolokkal, franciákkal is, akik a szétesett gyarmatbirodalom „provinciális” kultúrájában otthonosak voltak. Ahogy nagyszabású poémáiban, például a *Zöld angyalban* vagy az *Ég és Földben* oly szembe-tűnően megszenvedte az elmúló és a vajdú új világ közös fájdalmát a régi és az új világ határán állva. Az iszkázi világgöltő a kreatív, boldogságkereső, szerelem-centrikus „fausti ember” reinkarnációja – egyúttal a népköltészetet és az irodalmi régiséget integráló költő. Tudatosan szenvedte meg a „bartóki minőség” sajátosan magyar, de nemzetközi értelemben is érvényes egyik megújult változatát. A 20. század ellentmondásait és tragikus változásait stílusával is kifejező, a József Attila által emlegetett *disszonanciáival* és az újra kiküzdhető *konzonanciáival*, az elementáris veszélyekkel szembenézve, a harmóniát kiharcolva hozta létre életművét. Egyetemessége híven kifejeződik a „kínzókamráid, világ, vállalom” és a „várja az Embert víg célja: piros, tartós öröm” együttállásában. Nem nélkülözi a szerelem és a játék örömet: a szeretet heve és „forró szele” önála felolvasztja az elidegenült világban fagyoskodó élet derét, havát, jegét. „Sarki hideget, sivatagi hőt / a vak remény szívemen összevet” – írta *A vak reményben*, háborogva, de az Élet imádatával, a „halállal kacér” hazát, szerelmet istenítve.

Szüloházájának szerelmeseként sem elégedett meg a „népi költő” besorolásával, emlegették bár elismerő vagy lekicsinylő szándékkal. Egyetemessége a magyar lírai hagyományban József Attilára, Vörösmartyra visszavezethető, formai gazdagsága a bűbajos Csokonaira, kozmikus-sága Weöresre, ma sokszorosan időszzerű hűsége a hazájáért s a keresztény Európáért elesett Balassira. A bergsoni életlendület, az *élan vital* s az ezzel párhuzamos García Lorca-i *duende* fogalma is bizvást alkalmazható rá, Petőfi, Ady

méltó utódjára. A „vállamon bárányos éggel, / s a nemvalósuló reménnyel” oximoronja filozófiai értelemben is telitalálat: életünk és történelmünk önellentmondását fejezi ki – a fogyó történelmi kilátások és a személyes mulandóság ellenére – a kultúrában érvényes „örök visszatérés” nietschei bizonyosságát.

A Füst Milán-i „látomás és indulat” mindkét eleme fokozhatatlan költőnk verseiben. S a *poeta natus* ösztönös talentumától a mélyenszántó gondolat elismerését sem vonhatjuk meg. Ha mélyére nézünk a művek intellektuális tartományának, meglátjuk az emberi világ legsötétebb árnyainak előrevetítését. Érzekelte a mindenkori lényeket: az emberi lényvel folytatott kísérletezés lelepleződött bűneit: „Üres a sírom, ott csak a gyolcsok / feküsznek, rajtuk vad-piros foltok: // diplomái a Megcsalottnak, / rikítanak tanúságot a kornak” – írta 1956-os, még a forradalom előtti hónapokban írt látomásversében (*Csodák csodája*). *Tűz* című, képversnek is tekinthető versében az atombomba gombafelhőit vizionálta azzal az eszméletű bölcsességgel, amely a prométheusi láng kettős természetére figyelmeztet. A

görög mitológia emberiséget pártoló titánja lelopta az égiek hatalmas fegyverét védenek, hogy készítsenek szerszámot, s melegedjenek tüzhelyük paraszánál. Zeusz azért büntette pártfogónkat, mert nemcsak szerszámnak: fegyvernek is használtuk az égiek tulajdonát. A *Tűz* nagyszerű jelképsége az örömtűzek boldog mámorától az atombomba rettenetéig megmutatja ennek az öselemnek éltető és rettegéssel eltöltő kétarcúságát. Kártételei közül nem hiányzik a sok más versben is fölelegett környezetrombolás, az elszennyeződő világ sivatagosodása, erdők, virágok, halak, madarak réme, az *Egzakt aszály* okozása.

Láttuk, az értetlenség s a közöny miként kezdi ki a „vátesz”-i szóval anakronisztikusnak mondott költő intelmeit és jövődöléseit. Ahogy évekkel megelőzve érezte meg az ötvenhatos földindulást (*A város címere*), majd a Kelet-Európában is megjelenő fogyasztói társadalom ürességét, groteskségét a *Menyegzőben*, úgy egyre inkább kitetszik, hogy a globalizmus átkait mily régtől fogva sejtette idegeiben.

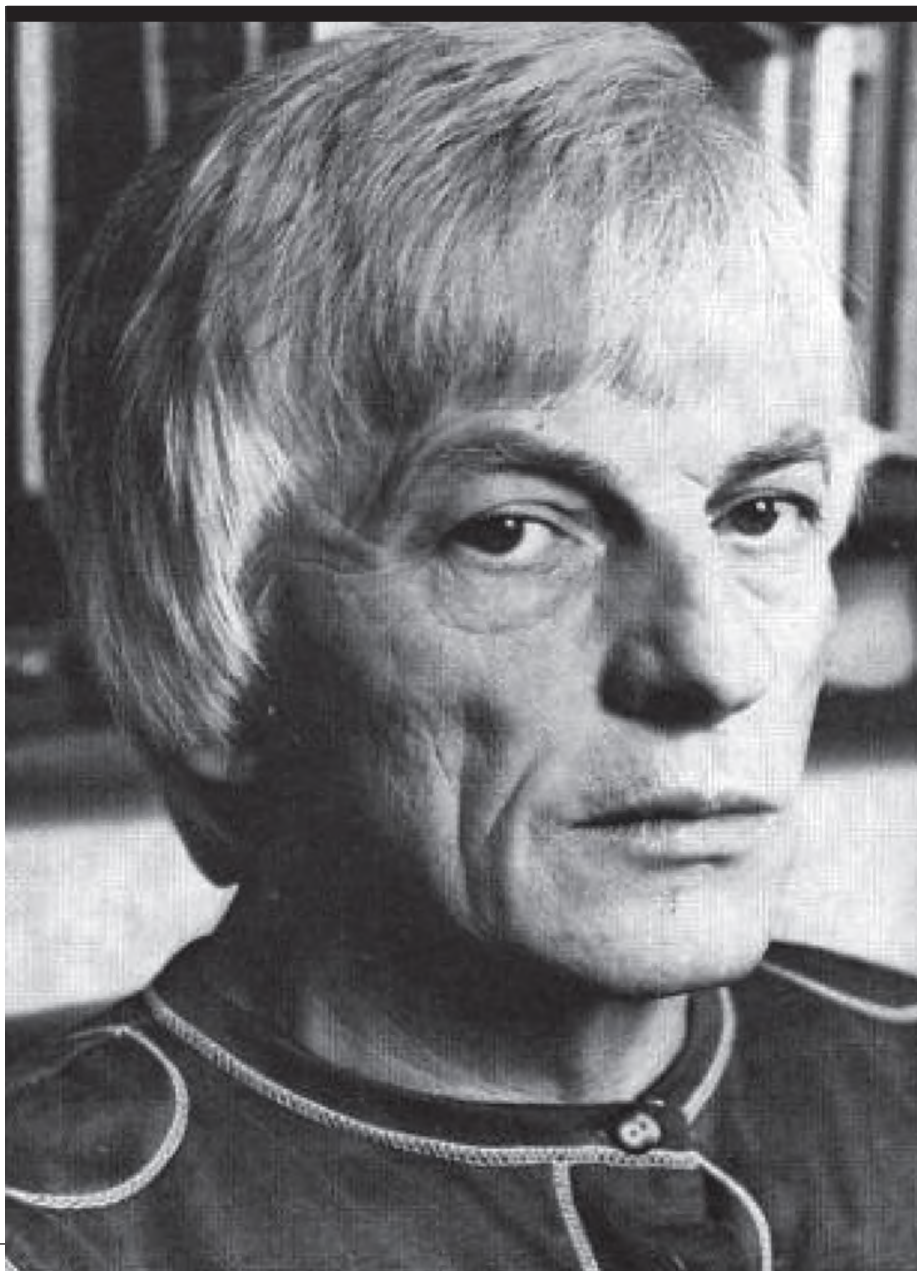
Az emberi Lét egyetemes törvényét érzekelte költészetének szeizmográfjával. A változás elke-

rülhetetlen tragikumát. Az pedig végzetserűen uralkodik fölöttünk. Az előző évszázad folyamán emitt a szocialista, amott a nagytőkés szisztéma következtében földművelők, állattartók, mezőgazdasági munkások és parasztok, valamint kézművesek, kisiparosok, száz-és százmilliói váltak „korszerűtlenné”, s veszítették el létüknek alapjait a „korszerű” tömegtermelés következtében. A vesztesek elnyomorodtak, s hazájukat elhagyva, a világ koldusaivá és kalandoraivá alakulva, régi erkölcsüket eltorzítva zúdultak rá a stabilnak hitt kultúrára és civilizációra. Régebben megdönthetetlennek hitt erkölcsi parancsok foszlottak semmivé az elsvatagosodott országokban, s a víz- és élelmiszerhiány kényszerében harci rikkoltásokká váltak az üdvösséget ígérő régi tanok, mint Európában a keresztes rablóhadak és az eretnység ellen indított inkvizíciók, vagy akár a „Föl, föl, ti rabjai a földnek” ideológiája idején. Az eszmei „végeladás” elképesztő színváltást hozott a politikai színtéren. Szerepcserék, hazugságok inflációját. Nagy László nem volt „politikai költő”, de mindenkinél pontosabban megsejtven, mítoszi képekben vetítette elénk a romlás dárídóit a *Zöld angyalban* s a *Menyegzőben*. A felelőtlenséget s az ördögi szándékot a romlásban.

Jól tudta ő: nem mondhat le a szuperszonikus repülőgépek, az űrhajók, a holdkompok és az újabb tudományos-technikai vívmányok, a végtelen nagy és a végtelenül parányi világában tovább és tovább hatoló kutatásokról, Prométheusz kései unokáinak csodálni való eszközeiről. Walt Whitman, Kassák Lajos és József Attila óta alig van költő, aki Nagy Lászlóhoz hasonló igénnyel énekelte meg a jóra törekvő emberiség eredményeit. Torzításokkal lejárattott szóval: a progressziót. Megváltást nem várhatunk, de az egyenlőtlen harcot is folytathatjuk a megmaradásért. Oratórikus művéből, az *Ég és Földből* idézem a Fiúk dikcióját: „De mi csillagzó fejünkkel utat hasítunk / át a homályon, át a butaságon, a babonán, / és nem hajolunk meg moha-szemű bálványok előtt, / csak a ragyogó tények előtt, csak a tudás / bővílhet minket, de úgy, hogy magasba emel”. Féligazságnak ragyogó. Mégis, mindenkor szem előtt tartandó az Atya keserű intelve. Szava a veszélyeztetett „zöld bolygóra” és az ésszel-szívvvel élő *emberi emberre* egyaránt igaz. Mert „végleg / elrontottak mindent a földön, – gyalázat, / ilyen kevélységet Isten se látott soha / számítsátok ki: meddig türelmes az Isten!” – kiáltja az Apa.

Nagy László a saját lelkéből lelkedzette az Atya és a Fiúk szavait. Megoldatlan vívódását vetítette ki művében, mert megoldás nincsen. Istenig is eljutott a maga módján ez a prométheusi merészségű költő: „Faragjunk magunknak istent, aki nem hagy cserben soha!” Ennyit tehet a művész – ezt vállalta mindnyájunkért ő, a teremtő akarat. ♣

*Vállamon bárányos éggel.
Írások Nagy Lászlóról. Nap Kiadó, 2015.

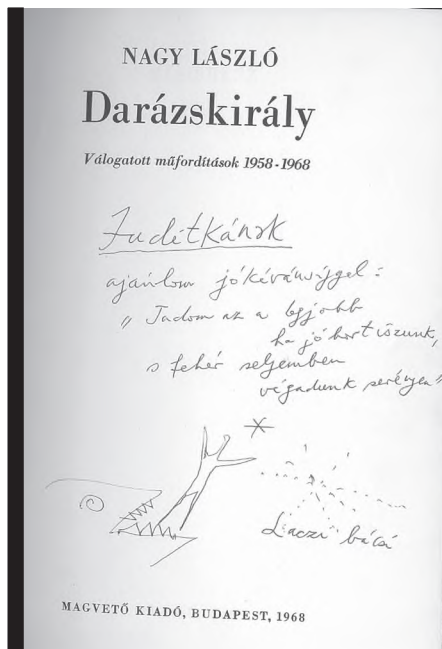
JÓRY JUDIT

NAGY LÁSZLÓ AJÁNDÉKAI

Nevek, lovak, arcok, fejek, kezek...

Már tizenöt éves elmúltam, de még a tizenhat végénél sem jártam, amikor a gimnáziumi szünetében az *Élet és Irodalom* szerkesztőségében dolgozhattam, Nagy László mellett egy füledt nyár munkanapjain. 1960–61 lehetett. Szobája egy árnyas, kertes belső udvarra nyílt. Hatalmas, redőnyös íróasztala tele volt rajzokkal, klisékkel. A munkát pedig inkább beszélgetések helyettesítették. A költő rendszeresen nekem ajándékozott valamit, és kedvességekkel halmozott el. Azután valahogy ott ragadtam mellette. Mellészegődtem. Évekig látogattam gimnáziumi egyenruhában, és élveztem asztaltársaságát a Tulipánban, (a Berlinben) később egyetemistaként is. Azt hiszem nagyon megkedvelte, és én is erősen ragaszkodtam hozzá.

Különös kapcsolatunk haláláig tartott. Ajándékozásai eredményeképpen néhány Nagy László-rajz és imprimálás előtti, kézzel javított gépelt versoldal – versvariáns – van a birtokomban. A rajzok között gyakoriak a szinte öntudatlan firklások, rajzolgatások. Egy A/4-es lapon (egy Lorca-fordítás hátoldalán) látható a kék töltőtollal rajzolt Pegazus. De vannak kék- és fekete tollal rajzolt alakok, vázlatok, verstörédek, tipográfiai játékok – betűk, büsztök, nők, (egy Barcsay ihlette akt, s egy fiatal nő, aki én vagyok Mater Dolorosaként, a szívbe szúrt számtalan törrel). Nevek, lovak, arcok, fejek, kezek... Továbbá hat-hét képeslap és nyolc-kilenc korai dedikáció (1963–73-ig) egészíti ki a gyűjteményt. Természetesen a bolgár képeslapok és az érzékeny dedikációk, ajánlások között kevés az úgynevezett irodalmi vagy vallomásértékű dokumentum, úgy érzem, hogy közreadásuk mégsem érdektelen, hiszen

általuk több – élettörténeti, értelmezési vagy egy-egy vers létrejöttére vonatkozó – adatot pontosabban, árnyaltabban láthatunk. A képeslapok homályos bélyegzője, a versek dátuma, a megírásuk idejének a dokumentuma, míg a dedikációk: kordokumentumok. A rajzok pedig a képzőművésznek indult Nagy Lászlót idézik.

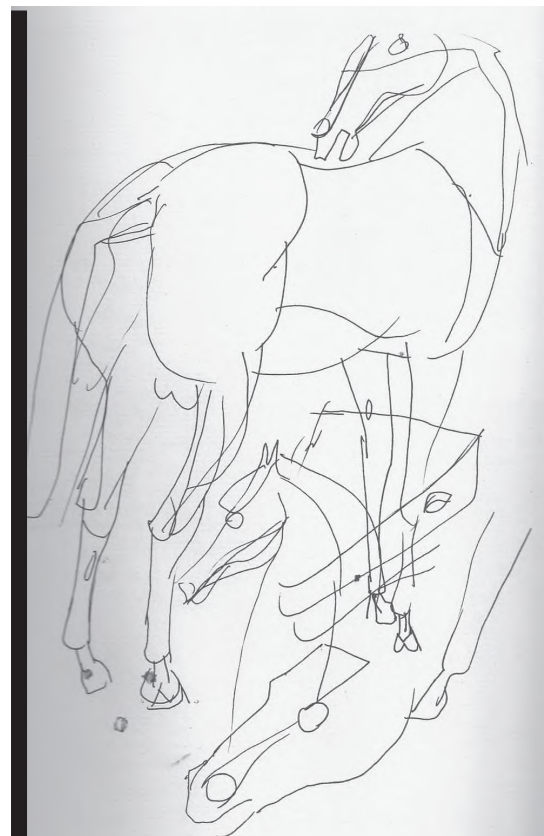
A javított kéziratok közül *A törvény szerint* (Egy elbújt József Attila-rímről) eredeti géppel írt példánya, kézzel írt javításokkal két oldalon olvasható. A dátum kézírassal látható: 1962. febr. 24. *A búcsúzik a lovacska* teljes terjedelmében, kisebb és jelentősebb javításokkal, változtatásokkal, azt hiszem, ma már igazi irodalomtörténeti kuriózum. Az elgyötört lapok között vannak kézzel írt versrészletek, verstörédek, versvázlatok és versvariánsok. A versvázlatokat rajzvázlatok szövik át, írják át... Az összegyűjtött, ajándékba kapott papírlapokból a legérdekesebb a *Búcsúzik a lovacska* végső verziója. Az utolsó gépelt oldal fontos filológiai változtatásokat rejt. Az eredeti gépelésen: „a sugár meg a szél térdeimen” helyett: „a sugár meg a szél a térdeimen” változtatás látható. A beiktatott, kézzel beírt a-betű a vers ritmusát erősíti. A híres sor is sajátos metamorfózison ment keresztül: a „pillantásomtól az átkos beléndek megretten” sorban az átkos szót áthúzta a költő, így jött létre a végleges változat: „pillantásomtól a gyilkos beléndek megretten.” Az enyészettől megmenekített, tollal javított gépelt oldalak bizonyítják az eredeti gondolatok, első változatok létét. Az utolsó oldal bekeretezve függ a szobám falán, s erősen kifakult már.

Az egyik töltőtollal rajzolt ló, egy pegazus *A holdas hold románca* hátoldalára került. Az eredeti gépelésen, amelynek jobb sarkába ceruzával egy figyelmeztető sor olvasható: holnapra 3 példányban, az álomszerűen szép Lorca-fordítás látszik: „Olajfák közt a cigányok / bronzálomként lovagolnak, / jönnek, szemük félig hűnyva, / de a szemük égbe horgad.”

Egy gyűrött, félbehajtott A/4-es papíron olvashatók azok a kék tollal írt versváltozatok, versvariációk, amelyeknek megoldásához a „nyomozásban” Ágh István, Nagy László öccse segített: az egyik torreádor halálára-versből valók a sorok. A Lorca-kötetet kinyitva, megtaláltam a 226. oldalon az említett verset: *Siratóének Ignacio Sánchez Mejías torreádor fölött* (1933), Nagy László fordításában.

A számtalan képeslap közül az egyik nemrég, 2002-ben került elő. Ötvennégy éve küldte a költő: „Kisasszony! Küldök egy szép bolgár fiút a régi szép időkben. Tűzze ki a falára, azaz feszítse föl, mert én lakom benne! Kézcsók: N. L.” (postai bélyegző: 1964 Sofia) Ezen a képeslapon természetesen nem egy akármilyen fiú, hanem egy pravoszláv ikon látható.

Nagy László 1978. január 30-án halt meg. És 1925. július 14-én (papíron július 17-én) született. ♡

ISTEN GYERMEKEI

Iancu Laura azt írja, évek óta küzd egy Istennel. De ez az Isten szereti őt. És nem csak őt szereti, hanem Laura egész népét. A moldvai csángó magyarokat. Tudhatom ezt *Petrás Mária*, a kitűnő kerámia művész és énekes életét ismerve, és *Iancu Laura* révén is. Kiolvassom ezt az írásaiból. A csángókat, ha mindenki elhagyta is, az Isten nem hagyta el. Isten gyermekei ők. Mert ki lenne szebb sorsú, az áll az égiekhez közel. Érzem annak a kis könyvnek minden sorából, amelyet a kezemben tartok. Hóféhér borítóján finom ceruzarajz és a cím: *Gerlice*. Miért gerlice? Miért ez a cím? Talán a fészkek miatt. Az elhagyása után is megtartó és megtartott fészkek miatt. Rövid írásokkal, vallomásos naplójegyzetekkel enged személyisége közelébe a szerző, *napló-költeményekben* vall gondolatairól és gondjairól. Költő írta minden sorát. Ezért hát minden sora költészet. És mélyen megélt filozófia. Nem tudok másként szólni róla, csak alázattal. A küszöbön hagyom saruimat, mielőtt belépek ennek az asszonynak a szellemi körébe (*Harminckilenc esztendeje jár hozzám az Isten. Körém építi világát*). Köréje építi, hogy mindent abból lásson, s ő onnan, a körből szemlél embert, életet, igazságot. És ez a kis könyv tele van *valódi* igazsággal. Emelkedő öröm olvasni ennyi igazat. Szóljon hitről, hazáról, szegénységről, kultúráról vagy telefonozásról, moldvai emberekről, anyanyelvről, Arany Jánosról vagy Weöresről. Nem prédikációk ezek, mégis, az isteni parancsolatokból kihallható bölcsességek és törvények. Együtt van itt a költő, az író, a néprajzkutató, és mindenekfelett egy őszinte ember, akinek istenáldotta útja a moldvai Magyarfalutól Magyarorszáig vezetett. (*Szakonyi*)

IANCU
LAURA

PÉLDÁZATOK A SZEGÉNYSÉGŐL

Amikor Tukán Józsi gerince annyira meghajlott, hogy sárga szemével már csak a földön talált magának látnis ennivalót, felhagyott a napszámba járással. Azon a nyáron, Illés napján, a Budó Kapuja felé vezető út domboldalát egészen kimosta az eső, s az éppen arra járó Tukán Józsi mit gondolt, mit nem, térdre eresztette hetvenesztendő csontjait, ujjával vájni kezdett a fehér, ázott földben, és megízlelte azt. Aztán eszegetni fogta, mint más emberfia a zsíros ebédet, majd másnap reggelre is azt ette, estére hazavitt belőle. Hiába mondtuk odahaza, hogy bácsi Józsi eszi a földet, gyermekbeszédnek tartották igazmondásunkat. Egyszer aztán Tukán Józsi szomszédja csak elterjesztette a hírt az utcában, hogy *bácsi Józsinak menen a búze!*, azaz szaga van. Valaki meg is találta jegyezni neki: *Lás-sa, mit csinál, bácsi Józsi, addig eszi a földet, meddig a föld jól lakik kendvel!* Az öreg erre azt felelte: *Hát eddig nem a föld tartott-e el? Aztán, ha a gyümölcs immá' meg van érve, akármikor leeshet, nem úgy van-e?*

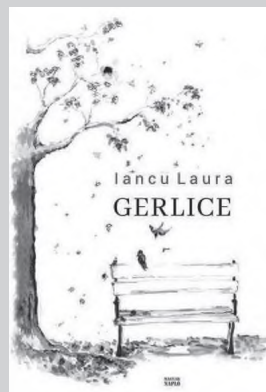
Volt egyszer egy világ, ahol pénzre egyedül a só megvásárlásához volt szükség. De Tőgyes Pityiék nem ismerték a pénz színét, s így a vásárlást sem, csak a cserét. Az egész falu azt beszélte, Tőgyeseknek sótlanul múlik ki a világa. S úgy elvárták volna, hogy ha már kérni gyávák, legalább panaszkodni ne volnának restek. Ha az ember nem is, bár az asszony, Verdzsina, miért nem siránkozza: *Jaj, be igazságtalan tud lenni a nagy Isten, egynek annyit ad, hogy az útkonakának is marad belőle, másnak annyit sem, amennyi egy asszony gyomrában elférne*. De Tőgyesék szája nem nyílt panaszra. Egyszer aztán szárnyra kapott a hír, hogy Tőgyes Pityiék alighanem lopják valakitől a sót. Hogy elejét vegye a háborúnak, Pityi felkerekedett, és háztól házig elvitte a hírt, hogy tudniillik fél napi jársra

talált egy sós forrást, onnét hozták a vizet, Verdzsina abból főzi a sós eledelt. *Jó emberrel a víz es jó!* – mondták ekkor a faluban az asszonyok, akik hirtelenjében arról is felvilágosodtak, hogy bizony a házasság is lehet sótlan.

Néni Borbárról az a szójárás járta, hogy ágyban kicsi, bölcsőben nagy, no, nem mintha tizenéves lett volna, hanem mert, ahogy öregedett, egyre csak törpült. Vénlány volt, *magára volt testvér*; azaz testvére sem volt. S ki tudja miért: asztala sem. Amikor erről az új plébánosról értesült, sajnálkozott felette, de néni Borbár sietett megnyugtani a pátert: *Én Isten asztaláról eszem, atyaság!* Ne az oltár jusson eszünkbe! Néni Borbár örökké a holtakkal álmodott, azok keresték meg számára a mindennapi kenyeret. Egyik halott arra kérte, kössön egy pár gyapjú zoknit hűgának, s vigye el hozzá, mert a másvilágról látja, hogy a föld már megfagyott, s még mindig mezítláb jár a csizmában. Aznap a halott hűgának asztalánál terített meg Isten néni Borbárnak. És így ment ez hosszú esztendőkön át, nap, mint nap.

Tukán Józsit a restség miatt vette örökre a föld. Tőgyes Pityit addig üldözte a szükség, míg belebotlott a szerencséjébe. Néni Borbár még ma is élne, ha az *élnapot* Isten nem a *likas vékával mérte* volna. Egyikről sem állították azt, hogy *szegény*. Szegénynek mondták az árván maradt gyermeket, a halálos beteget, és mindenkit, akit nagy bajjal látogatott meg az Isten. Ma is az a szegény, aki olyan életállapotban van, hogy egészen és mindenestül az Istenre van szorulva.

Példázatokat idéztem egy keleti magyar falu életéből, mert a bennük rejlő tanulság többet

elárul a szegénység természetéről, mint bármiféle eszme-futtatás, okoskodás, amelynek a megfogalmazására képes volnánk, és amely, mint azt tapasztaljuk, sehogyan sem viszi előbbre a szegénység ügyét. A három történetből az is kitészik, hogy a szegénység annyiféle, ahány ember van a világon.

A szegénység egy nyílt seb az emberiség arcán, világunk szégyene. A nyomor poklában

élők szenvedése erkölcsi bizonyítványunk. *A szegény nincstelensége a gazdag feleslege*. Csakhogy ez a felesleg nem fogja kiszabadítani a szegényt a nyomorából. Mit tanulhat, mit kaphat a szegény a gazdagtól? Gazdagságot. Jólétet. Tárgyat. Világunk embere – akár szegény, akár gazdag – tárgytól kölcsönzi önnön értékét. Majd halmozni kezd, mert nem találja meg a tárgyban azt, amiért megszerzi. Olyan áron is, hogy ez másokat éhhalálra juttat. Az ember a tárgyak rabja. Azoktól várja az orvosságot és a boldogságot. Itt és most akar boldog lenni, más boldogság nem érdeklő. Ezt az éhséget, ezt a szegénységet nem lehet felszámolni.

Nem tudom, hogy pontosan kik azok a szegények, akik Jézus szavai szerint mindig, tehát ma is velünk vannak (Mt 26, 12), de azt hiszem, hogy olyan szegény senki nem lehet a világon, hogy remélni és imádkozni ne tudjon. És eszembe jut a székely közmondás: *Ha tányérokra ki-ki kitenné a maga bajját, s az ember választhatna, akkor először mindenki a magáéhoz nyúlna*.

Arról nem is beszélve, hogy Isten színe előtt mindnyájan szegénységünkkel jelenünk meg. ☛